

Wyrok z dnia 5 września 2008 r.

II UK 364/07

Przepis art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.; obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227) pozwala uzupełnić okresy składkowe i nieskładkowe, które mają decydujące znaczenie przy ocenie uprawnień emerytalnych ustalanych na podstawie przepisów tej ustawy (art. 5-7), okresami składkowymi rolniczego ubezpieczenia społecznego oraz prowadzenia lub pracy w gospodarstwie rolnym, do rozmiaru najbliższego (kolejnego) stażu okresów składkowych i nieskładkowych w zakresie wymaganym i koniecznym do nabycia określonych uprawnień emerytalnych. Oznacza to, że jeżeli okresy składkowe lub nieskładkowe nie przekraczają 15 lat, to możliwe jest ich uzupełnienie okresami wskazanymi w art. 10 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach jedynie w celu nabycia prawa do tzw. niepełnej emerytury na podstawie art. 28 tej ustawy. Natomiast, jeżeli okresy składkowe lub nieskładkowe przekraczają 15 lat, to możliwe jest ich uzupełnienie okresami, o jakich mowa w art. 10 ust. 1 ustawy, dla nabycia pełnych uprawnień emerytalnych (np. na podstawie art. 27 lub art. 29 ustawy).

Przewodniczący SSN Beata Gudowska, Sędziowie SN: Zbigniew Myszka (sprawozdawca), Jolanta Strusińska-Żukowska.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 5 września 2008 r. sprawy z wniosku Bożeny K. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w W. o emeryturę, na skutek skargi kasacyjnej wnioskodawczynie od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 27 czerwca 2007 r. [...]

o d d a l i ł skargę kasacyjną.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie wyrokiem z dnia 27 czerwca 2007 r. oddalił apelację wnioskodawczynie Bożeny K. od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 14 lutego 2007 r. oddalającego jej odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w W. z dnia 28 lutego 2006 r. przyznającej wnioskodawczynie emeryturę „w kwocie gwarantowanej”.

W sprawie tej ustalono, że wnioskodawczynie, urodzona dnia 14 stycznia 1942 r., złożyła w dniu 12 stycznia 2006 r. wniosek o wyliczenie emerytury w nowej wysokości z uwzględnieniem okresów jej pracy w gospodarstwie rolnym. W decyzji z dnia 28 lutego 2006 r. organ rentowy stwierdził, że wyliczony staż ubezpieczeniowy wynosi 19 lat, 1 miesiąc i 20 dni okresów składkowych oraz zatrudnienie w gospodarstwie rolnym w okresie 4 lat, 7 miesięcy i 17 dni. Ustalając wysokość emerytury organ rentowy nie uwzględnił okresów zatrudnienia w gospodarstwie rolnym rodziców wnioskodawczynie od 15 stycznia 1958 r. do 31 stycznia 1962 r., ponieważ okres ten można by uwzględnić tylko wówczas, gdyby wnioskodawczynie nie miała stażu pracy niezbędnego do uzyskania uprawnień do świadczenia emerytalnego. Tymczasem odwołująca legitymowała się „15-letnim stażem pracy” i organ rentowy uznał, że „spełnia ona warunki do przyznania emerytury w kwocie gwarantowanej o symbolu E, a brak jest podstaw do wyliczenia emerytury zgodnie z żądaniem zawartym w jej wniosku”.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, który stwierdził, że w świetle art. 10 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm., powołanej dalej jako ustawa o emeryturach i rentach lub ustawa) brak jest podstaw do zaliczenia, jako okresu składkowego, okresu pracy wnioskodawczynie w gospodarstwie rolnym rodziców. Okresów, o których mowa w ust. 1 i 2 tego przepisu nie uwzględnia się bowiem, jeżeli zostały one zaliczone do okresów, od których zależy prawo do emerytury lub renty na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników. Natomiast okres zatrudnienia w gospodarstwie rolnym można uwzględnić tylko wyjątkowo, jeżeli okresy składkowe i nieskładkowe ustalone na zasadach ogólnych określonych w art. 5-7 ustawy nie wystarczają do przyznania emerytury i to tylko w takim zakresie, jaki jest niezbędny do uzupełnienia tego brakującego okresu. W rozpoznawanej sprawie nie zachodziła potrzeba uzupełnienia okresu składkowego z tytułu ubezpieczenia społecznego, ponieważ wnioskodawczynie ma co najmniej 15-letni okres składkowy i nieskładkowy, wymagany do przyznania emerytury na podstawie art. 28 ustawy. Sąd Apelacyjny powołał się w tej argumentacji na stanowisko Sądu Najwyższego zawarte w wyroku z dnia 3 grudnia

2004 r., II UK 59/04 (OSNP 2005 nr 13, poz. 95), wskazujące na wyjątkową możliwość traktowania okresów pracy w gospodarstwie rolnym, tak jak okresów składkowych w ramach ubezpieczenia pracowniczego, jedynie w zakresie niezbędnym do uzupełnienia okresów składkowych i nieskładkowych. W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Najwyższy stwierdził, że obowiązek restryktywnego interpretowania i stosowania art. 10 ustawy wynika z faktu, że pracowniczy system emerytalny ma charakter systemu ubezpieczeniowego i zakłada uzależnienie wysokości świadczenia emerytalnego od wielkości składek zgromadzonych przez ubezpieczonego, podczas gdy rolniczy system emerytalny nie jest oparty na takim założeniu i ma zasadniczo charakter zaopatrzeniowy. Kierując się tym wskazaniem nie można uzupełniać okresu składkowego o okres pracy w gospodarstwie rolnym ponad wymagany art. 28 ustawy 15-letni okres składkowy, w tym celu aby osiągnąć 20-letni okres składkowy, określony w art. 27 ustawy dla uzyskania wyższego świadczenia emerytalnego.

W skardze kasacyjnej pełnomocnik wnioskodawczyni zarzucił naruszenie prawa materialnego, w szczególności: 1) art. 27 i art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach, przez jego błędną wykładnię polegającą na wadliwym przyjęciu, że przepisy te nie mają zastosowania do ustalenia uprawnień emerytalnych skarżącej, aczkolwiek wykładnia literalna i celowościowa obu tych unormowań wskazuje, że brakujący staż pracowniczemu do 20 lat pracy należy obligatoryjnie uzupełniać okresami pracy rolniczej, 2) art. 28 i art. 54 tej ustawy, przez niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że skarżąca składając wniosek o emeryturę po ukończeniu 60 lat życia - w 2002 r. legitymowała się jedynie 15 - letnim, a nie 20 - letnim stażem pracy, przez co otrzymała emeryturę w niepełnym wymiarze, niepodwyższoną nawet do kwoty najniższej emerytury, mimo że złożyła w 2002 r. do organu rentowego komplet dokumentów, także obejmujących pracę w gospodarstwie rolnym rodziców przed 1983 r., a po ukończeniu 16 roku życia, 3) „nieuwzględnienie przy ustalaniu wysokości emerytury do podstawy jej wymiaru okresów składkowych zgodnie z art. 15 ust. 1 i 6, art. 53 ust. 1 pkt 2 i art. 56 w/w ustawy, przez co wysokość emerytury skarżącej nie uwzględniała składnika obejmującego po 1,3% podstawy jej wymiaru za każdy rok z 20 lat okresów składkowych, co skutkowało bezpodstawne niemalże 3 - krotne jej obniżenie”, 4) art. 2, art. 7, art. 32 ust. 1 i art. 67 ust. 1 Konstytucji RP, przez pozbawienie skarżącej przysługującego jej ustawowego prawa do godziwej emerytury za niemalże 20 - letni okres pracy po ukończeniu studiów wyższych na odpowiedzialnych stanowiskach, a przez to podważenie zasady zaufania do władzy publicznej, naruszenia wobec niej zasady równego traktowania w porównaniu z

innymi ubezpieczonymi w zbliżonych stanach faktycznych oraz naruszenia zasady sprawiedliwości społecznej wobec wydania krzywdzących ją decyzji emerytalnych, nieuwzględniających jej dorobku pracowniczego i skazujących ją na życie w ubóstwie w sytuacji, gdy nie ma innych źródeł dochodu. Jako okoliczność uzasadniającą przyjęcie skargi do rozpoznania skarżąca wskazała na potrzebę wykładni przepisów prawnych, wobec poważnych wątpliwości w orzecznictwie sądów dotyczących tego, czy w przypadku, gdy osoba ubezpieczona spełniająca wymóg wieku - kobieta 60 lat i posiadająca staż pracowniczy w jednostkach państwowych ponad 19 lat, kwalifikuje się do przyznania jej emerytury z art. 27 ustawy emerytalnej za 20 lat pracy przy uzupełnieniu brakujących miesięcy (niekwestionowaną w sprawie) pracą rolniczą, czy też przysługuje jej emerytura za 15 lat pracy z art. 28 tej ustawy.

W ocenie skarżącej, za poglądem pozwalającym na uzupełnienie stażu emerytalnego pracą w gospodarstwie rolnym przemawia dosłowne brzmienie zarówno art. 27, jak i art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach, nakazujących uwzględnienie tych okresów jako okresów składkowych w zakresie niezbędnym do uzupełnienia okresu wymaganego do przyznania emerytury. Należy bowiem odróżnić sytuację, gdy staż pracowniczy wynosi niepełne 15 lat i wtedy uzasadnione jest uzupełnienie wymaganego stażu okresami pracy rolniczej do tychże 15 lat (art. 28 ustawy), od sytuacji gdy staż pracowniczy przekracza 15 lat, a jest krótszy niż 20 lat i wówczas uzasadnione wydaje się uzupełnienie stażu pracowniczego pracą w gospodarstwie rolnym do pełnych 20 lat (art. 27 ustawy). Skarżąca podkreśliła, że przywoływana przez Sądy obu instancji teza wyroku Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2004 r., II UK 59/04, odnośnie do brzmienia art. 10 ustawy emerytalnej dotyczyła zupełnie innego stanu faktycznego, w którym wnioskodawczyni pracowała w rolnictwie około 27 lat, a wystąpiła o emeryturę pracowniczą legitymując się jedynie 9 miesiącami okresów składkowych, podczas gdy skarżąca posiada - jak przyjął sam organ rentowy - staż pracowniczemu 19 lat, 1 miesiąc i 20 dni oraz 4 lata, 7 miesięcy i 17 dni zatrudnienia w gospodarstwie rolnym rodziców. Zatem przyznanie jej emerytury za jedynie 15 - letni staż pracowniczemu, niweczy jej dalszy ponad 4 - letni staż pracowniczemu i całkowicie staż jej pracy w rolnictwie, co niewątpliwie nie jest zgodne z zamierzeniem ustawodawcy, nakazującego liczyć oba te okresy jako składkowe oraz zasadami sprawiedliwego i równego traktowania ubezpieczonych. Zdaniem skarżącej, celem art. 10 ustawy emerytalnej jest uzupełnienie stażu pracowniczemu przez dodanie w brakującym zakresie okresów pracy rolniczej zarówno przy ustalaniu, jak i obliczaniu wysokości emerytury po to, by -

jak w sprawie niniejszej, mimo braku kilku miesięcy pracy zawodowej, mogła być przyznana pełna emerytura pracownicza za 20 lat pracy. W przeciwnym wypadku w art. 10 umieszczone byłoby wyraźne zastrzeżenie, że chodzi o ustalenie prawa do emerytury, np. „o jakiej mowa w art. 28” lub „z wyłączeniem emerytury z art. 27”, tym bardziej że z takim unormowaniem związane są poważne skutki finansowe, gdyż w myśl art. 54 tej ustawy tych pierwszych emerytur nie podwyższa się nawet do kwoty najniższej emerytury. W konsekwencji skarżąca wniosła o uchylenie „w całości i zmianę zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego” przez uwzględnienie odwołania od decyzji organu rentowego i przyznanie jej emerytury na podstawie art. 27 ustawy o emerytalnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest nieusprawiedliwiona dlatego, że zaskarżoną decyzją z dnia 28 lutego 2006 r. organ rentowy przyznał ubezpieczonej emeryturę o symbolu E na podstawie art. 27 ustawy o emeryturach i rentach, którą podwyższył do kwoty najniższej emerytury, w miejsce niepełnej emerytury o identyfikatorze ENN, przyznanej wcześniej na podstawie art. 28 tej ustawy, której nie podwyższa się do kwoty najniższej emerytury (art. 54 tej ustawy). Oznaczało to, że w istocie rzeczy organ rentowy ostatecznie na podstawie art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach uwzględnił do okresu ubezpieczenia w rozmiarze 19 lat 1 miesiąca i 20 dni okresów składkowych i nieskładkowych okres pracy rolniczej w zakresie niezbędnym do przyznania emerytury na podstawie art. 27 ustawy, w miejsce dotychczas pobieranej niepełnej emerytury na podstawie art. 28 ustawy. Wprawdzie w piśmie z 20 czerwca 2006 r. organ rentowy twierdził, że na taką operację „pozwolił przepis art. 28 ustawy w brzmieniu nadanym mu od 01.07.2004 r.”, to ostatecznie przyznał ubezpieczonej emeryturę na podstawie art. 27, a nie na podstawie art. 28 ustawy, do którego znowelizowanego brzmienia organ ten odwołał się.

Równocześnie wysokość emerytury ubezpieczonej, która zgłosiła wniosek o emeryturę w 2002 r. oraz o jej przeliczenie w 2006 r., nie mogła być wyliczona według jej zarobków z lat 1972-1981, ponieważ tak wskazany okres nie mieści się w ustawowych wariantach ustalania podstawy wymiaru emerytury określonych w art. 15 ust. 1 lub ust. 6 ustawy, które wymagają wskazania przeciętnej podstawy wymiaru składki na ubezpieczenia emerytalne lub rentowe w okresie kolejnych 10 lat kalendarzowych wy-

branych z ostatnich 20 lat kalendarzowych poprzedzających bezpośrednio rok, w którym zgłoszono wniosek o emeryturę (ust. 1, a lata wskazane przez ubezpieczoną nie przypadają w takim okresie), lub w okresie 20 lat kalendarzowych przypadających przed rokiem zgłoszenia wniosku, wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu (ust. 6, bo ubezpieczona nie opłacała składek na ubezpieczenie emerytalne lub rentowe przez co najmniej 20 lat). Oznaczało to, że ubezpieczonej w żadnym z tych ustawowych wariantów nie można było ustalić podstawy wymiaru jej emerytury dla celów wyliczenia kwoty składkowej świadczenia według reguł art. 53 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy, co sprawiało, iż wobec braku możliwości ustalenia podstawy wymiaru emerytury w oparciu o te regulacje przysługuje jej świadczenie w wysokości najniższej emerytury (art. 23 ust. 1 ustawy).

Powyższe sprawa, że skład orzekający Sądu Najwyższego jedynie incydentalnie uznał, że w art. 10 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach nie ma przeszkód prawnych, aby przypadające przed dniem 1 stycznia 1983 r. okresy pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia mogły być uwzględniane w zakresie niezbędnym do uzupełniania okresów składkowych i nieskładkowych wymaganych do ustalania prawa do różnego rodzaju emerytur oraz przy obliczaniu ich wysokości, z zastrzeżeniem ust. 3 tego przepisu, a także art. 56 ustawy o emeryturach i rentach. To pierwsze ograniczenie nie pozwala na uwzględnienie „rolniczych” okresów, które zostały zaliczone do okresów, od których zależy prawo do rolniczej emerytury lub renty. Natomiast ograniczenia z art. 56 ustawy wymuszają obliczenie wysokości przysługującego świadczenia jako części świadczenia obliczonego w myśl art. 53, ale proporcjonalnie do udziału okresów składkowych i nieskładkowych w okresie stanowiącym sumę okresów składkowych, nieskładkowych i uwzględnionych okresów pracy w gospodarstwie rolnym (ust. 1). Natomiast w przypadku, gdy osoba uprawniona udowodniła co najmniej: 20 lat - kobieta lub 25 lat - mężczyzna okresów składkowych albo okresów składkowych uzupełnionych okresami nieskładkowymi w rozmiarze nie większym niż określony w art. 5 ust. 2, wysokość należnej emerytury oblicza się w myśl zasad art. 53, z uwzględnieniem okresów składkowych i nieskładkowych, lecz bez uwzględnienia okresów pracy w gospodarstwie rolnym (ust.1). Takie ograniczenia stanowią zabezpieczenia przeciwko możliwości nadużywania regulacji art. 10 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach przy nabywaniu uprawnień emerytalnych na podstawie przepisów tej ustawy.

Równocześnie nie zawsze jest uzasadniona lub usprawiedliwiona restrykcyjna wykładnia art. 10 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, wedle której przepis art. 10 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach dopuszcza zupełnie wyjątkowo możliwość traktowania okresów pracy w gospodarstwie rolnym tak jak okresów składkowych w ramach ubezpieczenia pracowniczego, w zakresie niezbędnym do uzupełnienia okresów składkowych i nieskładkowych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2004 r., II UK 59/04, OSNP 2005 nr 13, poz. 195). W każdym razie wykładnia ta nie może być nadmiernie restrykcyjna, tj. ograniczać możliwości uwzględnienia okresów prowadzenia lub pracy w gospodarstwie rolnym albo podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników do przyznania wyłącznie prawa do tzw. niepełnej emerytury na podstawie art. 28 ustawy. W ocenie składu orzekającego, przepis art. 10 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach pozwala bowiem uzupełnić okresy składkowe i nieskładkowe, które mają decydujące znaczenie przy ocenie uprawnień emerytalnych ustalanych na podstawie przepisów tej ustawy (art. 5-7), okresami składkowymi rolniczego ubezpieczenia społecznego, prowadzenia lub pracy w gospodarstwie rolnym do rozmiaru najbliższego (kolejnego) stażu okresów składkowych i nieskładkowych w zakresie wymaganym i koniecznym do nabycia określonych uprawnień emerytalnych. Oznacza to, że jeżeli okresy składkowe lub nieskładkowe nie przekraczają 15 lat, to możliwe jest ich uzupełnienie okresami wskazanymi w art. 10 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach jedynie w celu nabycia prawa do tzw. niepełnej emerytury na podstawie art. 28 tej ustawy. Natomiast, jeżeli okresy składkowe lub nieskładkowe przekraczają 15 lat, to możliwe jest ich uzupełnienie okresami, o jakich mowa w art. 10 ust. 1 ustawy, dla nabycia pełnych uprawnień emerytalnych (np. na podstawie art. 27 lub art. 29 ustawy).

Ostatecznie w rozpoznawanej sprawie organ rentowy w istocie rzeczy, choć z błędnym wskazaniem znowelizowanego brzmienia art. 28 ust. 1 *in principio* ustawy, dostosował się do zaprezentowanej interpretacji składu orzekającego Sądu Najwyższego, skoro przyznał ubezpieczonej pełną emeryturę na podstawie art. 27 ustawy o emeryturach i rentach, który dla kobiety wymaga co najmniej 20 lat okresów ubezpieczenia, tyle że następnie ustalił to świadczenie w wysokości najniższej emerytury (art. 23 ust. 1 tej ustawy), ponieważ skarżącej nie można było ustalić podstawy wymiaru emerytury stosownie do zasad określonych w art. 15 ust. 1 lub 6.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy wyrokował jak w sentencji w zgodzie z art. 398¹⁴ k.p.c.

=====